

ПРОБЛЕМИ МІЖЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКОМУ ЄВАНГЕЛЬСЬКОМУ ПРОТЕСТАНТИЗМІ

Євангельський протестантизм є знаковим феноменом історії і сучасного релігійного життя українського соціуму, стверджуючи фактом своєї мирної співприсутності з історичними церквами можливість практичної реалізації міжконфесійної, плюралістичної моделі переустрою релігії.

Подолання стереотипів, вироблених за радянських часів, виклики плюралістичної демократії і лібералізму, модерністські впливи на церковне життя, взаємовідносини з історичними церквами на православній канонічній території – ці питання окреслюють проблемне коло і разом з тим спектр варіацій розвитку.

Кордони між релігійними інститутами і спільнотами визначаються не так історичними та віросповідними особливостями, як ставленням до викликів сучасності, співвідношенням традиції і реформ, здатністю до змін згідно логіки суспільних трансформацій. Консерватизм або лібералізм (модернізм) – ця опозиція примітивно, але найбільш адекватно репрезентує глибинні протиріччя всередині євангельського товариства.

Євангельський рух в Україні представлений церквами баптистів, євангельських християн, християн віри євангельської різних течій, з яких найбільш численними є Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів і Союз церков християн віри євангельської України. Позиції союзів можна вважати поміркованими, виваженими, типовими для євангельської спільноти. Разом з тим для адекватної репрезентативності слід уважно придивлятися до реформаційних процесів в традиційних євангельських церквах – з одного боку, виникнення сепаратистських і неофундаменталістських груп, з другого боку, сильних модерністських течій, під впливом яких консервативні громади трансформуються в неопротестантські, перш за все харизматичні.

Загальні вектори еволюції євангельської світової громади є значущим чинником формування позиції українських церков. Очевидно, що «місіонерський бум» вже у минулому і вектор активності західних релігійних організацій зміщується в Китай та Індію. Але взаємопроникнення релігійних світів вже відбулось, більшість протестантських лідерів часто відвідують західні церкви, вчать за кордоном, виписують англомовні книги та періодику, утворюють міжнародні структури.

Спостереження за динамікою взаємодії національних, іноземних, міжнародних організацій дають підстави вважати, що подальша інтеграція українського протестантизму в світову сім'ю протестантських церков буде мати не тільки фінансово-організаційний ефект, але позначиться на богослов'ї, культурі, соціальній ідентичності.

Протестантизм, давши свого часу імпульси для формування національних культур, переходить до глобальної стадії розвитку, перетинаючи кордони традицій. Нещодавно найвпливовіший християнський журнал Christianity Today присвятив своє ювілейне видання (1956-2006) аналітиці руху сучасних євангельських протестантів (evangelicals), кредо яких формулюється як «від культурних особливостей до нового інтернаціоналізму».

Західний протестантизм виглядає для церков пострадянських країн привабливою моделлю соціалізації. Марк Нол, один з видатних сучасних євангельських богословів, називає складові успіху євангельського пробудження в Америці і світі: творче використання засобів культури; вплив богослов'я на культурні процеси; зорієнтованість на маси і використання їх соціального потенціалу; переклад «старого послання новою мовою» (Noll M. Where we are and how we are got here // Christianity Today. - 2006. - V. 50, N. 10. - P 42-49).

На початку ХХ ст. фундаменталістсько-модерністські конфлікти привели американський протестантизм до інтелектуального колапсу. Але завдяки розробці

названих Нолом напрямів християнської місії євангельські цінності, як у часи отців-засновників американської нації, повернули собі суспільне значення і духовний авторитет. Традиційні євангельські істини знов стали нормами сучасної американської культури.

Посилення протиріч між консерваторами і лібералами, що спостерігається нині в українських євангельських церквах, знаходить своє історичне пояснення і варіанти вирішення саме в площині міжнародного досвіду, як приклад загальносвітових тенденцій, а саме переходу від традиційної до модерністської (а зараз вже ультрамодерністської) релігійності.

Європейський вектор розвитку України знаходить підтримку серед нових генерацій євангельських віруючих, які творчими підходами до питань віри і практики, сумлінною працею і безкорисним служінням суспільству формують новий образ євангельської церкви.

Європейський культурний простір, навіть за доби пострелігійності, залишається християнським в своїй основі, тому зв'язок західного християнства, європейської Реформації і українського євангельського протестантизму не зводиться тільки до історичних фактів, але має культурно-типологічний характер. Українське євангельське християнство в своїй архітектоніці зберігає базові європейські соціокультурні інваріанти і може вважатися проєвропейським за типом, а не лише за іміджем. Події 2004 р., в яких християнські євангельські лідери і громади брали активну участь на боці демократичних сил, свідчать про актуальність проблеми культурно-цивілізаційного розламу між Євразією та Європою для євангельських церков в їх пошуках власної ідентичності і свого гідного місця в українському суспільстві (Revolution in Orange. The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough // Anders Aslung and Michael McFaul, ed. – Washington, 2006).

Отже, контекст ідентифікації євангельського протестантизму задано щонайменше трьома чинниками: транзитним характером українського соціуму; глобальними тенденціями в світовій євангельській спільноті; культурно-цивілізаційними пошуками Україною власного шляху розвитку.

Об'єктивні соціальні тенденції сприяють розвитку євангельського протестантизму водночас в протилежних напрямках - перспективному та консервативному. Перспективний напрям обирають церкви, які свідомо формують сучасний образ віри, відповідний духовним запитам суспільства. Консервативний вектор розвитку пов'язаний з посиленням реакційних настроїв традиційних віруючих, які принципово не сприймають зміни соціально-богословської ідентичності. Якщо для сучасних церков вказана відповідність проповіді церкви і запитів суспільства є метою реформ і свідченням власної духовної життєвості, то для церков консервативних ця ж відповідність є свідченням компромісу із світом, зради ідеалів церковної чистоти і святості.

Демографічні процеси в українському суспільстві після розпаду СРСР прийняли здебільшого негативний характер, що відображається в зменшенні населення, великій смертності, диспропорції між працездатними та непрацездатними. Посилення міграції (що само по собі не є негативом) привело до того, що людські ресурси України працюють на інші країни (Росію, європейські країни, США), не кажучи вже про пов'язані з цим проблеми в сім'ях, занепад міст та селищ, церковних громад. Для всіх традиційних євангельських церков демографічні зміни стали значущою проблемою, а для консервативних, стабільність яких забезпечена наступністю поколінь віруючих та їх репродукцією більше, ніж приходом нових вірних, прийняли дійсно катастрофічний характер.

Еміграція в США, Німеччину, інші країни лишила церкви без лідерів та найбільш активних віруючих. Більшість традиційних християнських сімей, які могли засвідчити про репресії радянської влади проти себе, покинули Україну. В цілому громади оновились на 80 відсотків.

Міграція та релігійна свободі в Україні відкрили можливості міжнародних контактів, приїзду іноземних місіонерів, налагодженню безпосередніх відносин між

українськими і західними церквами. Все більша відкритість глобальним впливам світового євангельського християнства часто веде до втрати власної специфіки і кон'юнктурних домовленостей. Так євангельські християни-баптисти, які офіційно дотримуються армініанського богослов'я, дають згоду на відкриття семінарії під патронатом іноземної кальвіністської місії або ж входять до європейських і світових структур, в яких головує жінки-пастори, що заборонено навіть в більшості сучасних євангельських церков.

Національні, канонічні, культурні та інші кордони не захищають нині від глобальної «богословської моди». Можна прогнозувати вже найближчим часом гостру дискусію щодо питань сексуальності, сім'ї та браку.

Динаміка соціальних процесів в євангельських громадах свідчить, що більшість церков розвивається в прогресивному напрямі, шукаючи важно вловимий баланс інноваційних ефектів і неминучих ризиків модернізації. Але залишається й досить великий (порівняно з іншими національними євангельськими церквами) відсоток прихильників консервативної лінії розвитку. Реформістська більшість і консервативна меншість складають двопартійну систему євангельської громади. Прикладом розподілу сил можна вважати відмову трьох обласних об'єднань ВСО ЄХБ підтримати єкуменічне служіння Євангелічної асоціації Білі Грема, яка поєднує в мисіонерській співпраці баптистів і християн віри євангельської.

Таким чином, об'єктивний процес стирання кордонів і входження до світової євангельської спільноти, сприймаючись через власний історичний субкультурний досвід і систему консервативних цінностей, відображається в свідомій позиції – дистанціюванні від єкуменічних, ліберальних та секуляристських течій в західному євангельському протестантизмі.

Демографічні процеси і демократичні трансформації в суспільстві породжують цілий комплекс ідеологічних тенденцій різного походження, але разом пов'язаних за логікою ситуації: криза спільних ідеалів і цінностей, індивідуалізація суспільства, відчуження приватних і суспільних вимірів євангельського християнства. Ці тенденції стосуються кризи традиційних форм і невизначеності образу євангельського християнства в суспільному житті.

Спосіб осмислення цих якісних тенденцій буде різний для сучасних і консервативних церков. Перші сприймають кризу релігії в суспільстві як виклик переосмислення власної ідентичності і вироблення більш актуального образу віри, консервативні ж громади розглядають кризу соціальної ідентичності християнства як підтвердження власної критичної позиції, а скоріше опозиції постхристиянському суспільству і привід для посилення боротьби з інакомисленням, жорсткої регламентації життя, подальшої субкультурної маргіналізації.

Вказані тенденції формулюють нові нагальні завдання для євангельських протестантів, пов'язані з саморефлексією і переглядом відносин з суспільством й іншими конфесіями: системне і планомірне визначення ідентичності; формування богословської позиції, цілісної систематики, у тому числі соціального богослов'я і богослов'я культури; осмислення і збереження позитивної специфіки історичного шляху і духовного досвіду українського євангельського братства; подолання розриву між поколіннями віруючих, соціальна модернізація, вироблення позитивного образу євангельського християнства.

Традиція «євангельського братства» виступає своєрідним фільтром інокультурного та інорелігійного досвіду. Осмислення власної специфіки можливо через богословське зіставлення європейського походження і національного характеру українського євангельського протестантизму, розкриття «українськості» та «євангельськості» як його специфікуючих предикатів. «Українськість» розкриває національно-культурну укоріненість і відповідну форму служіння, «Євангельськість» вказує на вищу цінність і авторитет – Євангелію, а також на простоту та народність обряду, а власне «протестантськість» відсилає до європейських історичних витоків і наднаціонального, навіть світового масштабу, співвідносячи українську євангельську церкву з

загальнолюдськими, космополітичними цінностями. При цьому традиція євангельських церков критично сприймає такі стереотипи західного протестантизму як прагматизм, функціональність, утилітаризм, індивідуалізм. Вироблення позитивного образу, актуального для молоді і водночас відповідного базовим цінностям євангельської традиції, має статися як узгодження українського, євангельського і протестантського.

Можна прогнозувати, що перспективний варіант розвитку буде головним шляхом розвитку євангельської спільноти в Україні. Але консервативний вектор розвитку теж дасть свої результати – консервативну революцію в церкві; формування євангельської субкультури, опозиційної офіційній церкві і державі; акцентуацію помісності і автономності як проявів нового консервативного ізоляціонізму. Перспективний варіант майбутнього передбачає подальшу інкультурацію і соціалізацію євангельського протестантизму в українському суспільстві в якості традиційної церкви.

Можливо, що в найближчі роки питання про міжхристиянський альянс євангельського протестантизму та історичних церков стане предметом широких дискусій. В той же час, якщо протестантизм не усвідомить і не посилить свою європейську складову ідентичності, реальною загрозою його існуванню може стати асиміляція православ'ям на основі прийняття спільних презумпцій традиціоналізму і ортодоксії, а також критики секуляристських тенденцій протестантського Заходу.

Інкультурація протестантизму як самостійного соціально-релігійного феномену в український контекст передбачає модернізацію згідно європейського шляху розвитку. Модель європейської модернізації уможлиблює інтеграцію протестантських груп в єдиний євангельський альянс і співіснування різних типів церков в рамках загальної доктринальної системи.

Таким чином, у наступні декади можливі: і ексклюзивний субкультурний проект, коли євангельський протестантизм стане опозиційною соціальною спільнотою; і протестантсько-православний альянс навколо традиційних цінностей і неприйняття ультрамодерної секулярності; і інклюзивний євангельський проект. Останній має всі підстави стати головною тенденцією, що означає наближення до нового етапу еволюції – оформлення євангельського протестантизму як парадигми цілісної, автентичної і, разом з тим, відкритої до широкого контексту.

Формування відкритого євангельського суспільства відбувається через входження українського євангельського протестантизму до світової співдружності євангельських церков, засвоєння європейського культурного простору і розвиток екуменічної дипломатії між деномінаціями. Контури глобального євангельського проекту проявляються вже сьогодні у тому, що українське євангельське протестантство охоплює своїми структурами діаспору в Росії, США, Канаді, Аргентині, Еквадорі, Австралії, створює місіонерські церкви в Португалії, Іспанії, Узбекистані, Індії. Окремі місіонери українських євангельських церков працюють в Греції, Абхазії, Туркменістані, Латвії, Киргизії, Китаї, Бразилії.

Міжкультурні комунікативні можливості євангельського протестантизму можуть сприяти формуванню інтернаціональної спільноти, в якій український протестантизм, як одна з великих громад в Європі і світі, буде грати роль посередника між реформаторськими рухами і традицією історичних церков, створюючи унікальну констеляцію релігійних, соціальних, національних, культурних та інших чинників, стверджуючи багатомірність, плюральність, відкритість євангельського християнства як фундаментальні й украй актуальні його властивості.

Виклики сучасності створюють своєрідну «біфуркаційну зону» невизначеності і багатоваріантності майбутнього євангельського протестантизму. До того ж постійний пошук ідентичності, нетотожність ідеального проекту і соціокультурних форм, критичність щодо власного стану і ролі в суспільстві можуть вважатися невід'ємними внутрішніми особливостями протестантизму. Намагання знайти оригінальне співвідношення традиції і реформ, закритості та відкритості, українського та

європейського буде визначати розвиток українського євангельського протестантизму у період подальшого становлення України як європейської і демократичної країни.

Церкви відкриваються до різноманітних форм співпраці з іншими деномінаціями та конфесіями, перш за все в сфері соціального служіння – гуманітарної допомоги, виховної профілактичної роботи з дітьми та молоддю, реабілітації жертв ВІЛ та наркоманії. Євангельські церкви готові об'єднати зусилля з іншими конфесіями в питаннях релігійної свободи та публічної моралі. Православні та католицькі священики викладають в протестантських семінаріях, виступають в молодіжних клубах як почесні гості, приймають участь в міжконфесійних конференціях. Співпраця з церквами інших протестантських деномінацій можлива також і в формі загальнонаціонального протестантського альянсу (РЄПЦУ), періодичних пасторських зустрічей, богословських семінарів, місіонерських проектів.

Очевидно, що міжцерковна та міжнародна співпраця християнських конфесій може бути фактором міжнародних відносин, а спільна християнська віра та цінності можуть стати духовною основою для євроатлантичної інтеграції України. Українська модель конфесійних відносин є прецедентом для європейської співдружності, історичні та євангельські церкви стають єдиною соціальною силою у захисті суспільної моралі, благодійництві, охороні демократичних прав та свобод. Євангельський протестантизм в даних випадках виступає важливою ланкою у відносинах України і Європи.

Відновлення історичних зв'язків з європейським протестантизмом перетворює українські євангельські церкви на ретрансляторів західних культурних впливів, що додає динаміки українським соціокультурним процесам, привносить нові елементи та імпульси в релігійне життя країни, запобігає його монополізації.

Соціалізація євангельської спільноти в українському суспільстві та активізація культурно-богословських контактів з європейським протестантизмом загострюють протиріччя між консервативною більшістю та сучасними (модернізованими) церквами. Найбільш гострі конфлікти всередині українського євангельського протестантизму слід очікувати саме на кордоні консерватизм/модернізм. У плюралістичному соціумі головною тенденцією стане модернізація консервативних церков і екуменізація міжцерковних відносин.

Сергій ГОЛОТИН (Київ)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “ІСЛАМСЬКИЙ ФУНДАМЕНТАЛІЗМ” ТА “ІСЛАМСЬКИЙ ЕКСТРЕМІЗМ”

“Ісламський фундаменталізм”, “ісламський екстремізм”, “вахабізм”, “ісламісти” – це терміни, які є найбільш вживаними в сучасних численних наукових дослідженнях, публіцистичних статтях, програмах телебачення і взагалі у світових засобах масової інформації. Виникає закономірне питання: чи тотожний зміст цих понять? Чи все ж таки мова йде про різні речі. Відповідь на це є досить важливою. Оскільки від визначення змісту цих понять залежить не тільки осмислення цих явищ, але й відпрацювання відповідних рішень щодо подолання і упередження загроз, які можуть виникнути на ґрунті негативного, невірного розуміння та інтерпретації ісламу.

Як правило, в засобах масової інформації ці терміни використовуються фактично як слова синоніми, що на мій погляд є невірним. Ці терміни споріднені, але не тотожні. Можна погодитись з автором праці “Обережно екстремізм” Л.Маєвською, що: “Іноді ЗМІ одним і тим самим словом визначають зовсім різні події і процеси, які відбуваються в світі, і йдуть за тими, хто використовує релігію для досягнення якихось політичних